

at kunne give en mere indgaaende fremstilling af saa afgørende problemer; men det er jo givet, at indholdet af et oversigtsværk af denne art i høj grad maa bestemmes af de eksisterende behandlinger.

Det er sikkert nok, at der kan rejses mange indvendinger mod Vibæks bog. En del af dem er endda blevet forudset i forordet. Men med alt det vil dog vel de fleste være enige i, at værket betyder et stort fremskridt for os. Det er et til det yderste utaknemmeligt arbejde at skrive en fremstilling af den art, men det er lykkedes; der hviler et roligt, sobert præg over bogen, som adskiller den velgørende fra andre fremstillinger af dansk handels empire og renæssance, det er et værk, der gaar lige til sagen og giver et væld af oplysninger. Der er ingen tvivl om, at det ogsaa for faghistorikerne vil være en særdeles nyttig haandbog.

Kjeld Winding.

Vider og Vedtægter.

August F. Schmidt: Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer. Femte bind. Haase & Søn, 1938.

De gamle landsbyvider eller -vedtægter giver et værdifuldt bidrag til dansk landbrugshistorie. Deres mange bestemmelser om dyrkningen af bymarken, om kreaturholdet og om forskellige sider af landsbyens daglige liv, gør det muligt for nutidens forskere at trænge ind til en dybere forstaaelse af visse sider af livet i de danske landsbyer paa fællesskabets tid.

Det maa derfor hilses med glæde, at saa mange af disse vider gennem de senere aartier er blevet gjort almindeligt tilgængelige. Mange er i tidens løb blevet udgivet i de lokalhistoriske aarbøger. Men først og fremmest er det den store udgave af Danske Vider og Vedtægter ved Povl Bjerger og Thyge Söegaard, som har muliggjort en systematisk udnyttelse af materialet fra hele landet, selvom der fra et videnskabeligt synspunkt kan rejses en del indvendinger mod udgivelsesmaaden.

Efter at Povl Bjerger var død i 1931 blev hans og Söegaards arbejde fortsat af August F. Schmidt, der fuldendte det fjerde bind, som kun delvist var sat ved Bjergeres død. Og et femte bind ved samme udgiver er nu udkommet. Senere er det meningen at udsende et sjette bind, indeholdende sønderjyske vider, affattet paa tysk.

Selvom det saaledes efterhaanden er et meget betydeligt antal vider, der foreligger trykt, er der dog næppe tvivl om, at en systematisk gennemgang af arkivmaterialet vil kunne bringe et meget stort antal nye vider frem. Hvad August F. Schmidt ud-

giver i det femte bind, er ikke resultatet af noget systematisk eftersøgningsarbejde. Af de 28 udgivne vider fra kongeriget, har ikke mindre end 19 været udgivet tidligere (af 164 sider omfatter kun 41 eller 25 pct. nye vider). Lidt anderledes stiller forholdet sig med hensyn til viderne fra Sønderjylland, som indtager en forholdsvis stor plads, da der i de tidligere bind kun har været optaget meget faa vider fra denne landsdel. Efter udgiverens oplysninger har kun 7 af de 34 trykte tidligere været udgivet. Han har dog overset, at viderne fra Vibøge, Ulkebøl og Kær, Mels samt Sjellerup og Guderup er trykt i Jørgen Hansens bog: »Die Flurverfassung der Dörfer auf der Insel Alsen im 17. u. 18. Jahrhundert« og viden fra Sjellerup og Guderup desuden i: »Fra Als og Sundeved« VI 87 ff.

At saa forholdsvis meget af det nye binds indhold saaledes paa en maade er gammelt stof, gør det nærliggende at overveje, om man ikke ved en eventuel fortsættelse af værket burde følge andre principper. I de tilfælde, hvor en vide tidligere har været udgivet paa forsvarlig maade, vilde en kort oplysning om trykkestedet samt en redegørelse for haandskriftmaterialet vist være fuldt tilstrækkeligt. De fleste af de tidligere trykte vider findes jo i let tilgængelige værker. En anden udvej var det naturligtvis, at de lokalhistoriske aarbøger undlod at optage vider, indtil udgaven er endeligt afsluttet.

Ogsaa et andet problem trænger sig paa ved betragtningen af de to sidste bind af viderne. Burde hele gennemgangen af arkivmaterialet ikke være afsluttet, inden udgaven begyndte. Det er ikke praktisk, at man skal gennemgaa alle bindene for at finde, hvad der findes af vider fra en enkelt egn.

Naar August F. Schmidt med dette bind for første gang optræder som selvstændig udgiver af vider, vilde det have været naturligt at han i en indledning havde taget enkelte almindelige problemer op til drøftelse. For eksempel hvad der forstaas med vide og vedtægt, og hvad der skal medtages ved en udgave deraf. Enkelte af de nu udgivne vider forekommer mig strengt taget ikke helt at høre ind under, hvad man almindeligvis forestiller sig ved begrebet. For eksempel Middelfart fiskeres skraa angaaende marsvinfangsten (17 ff.) og muligvis ogsaa Lumbys med flere byers bylov af 1825 (26 ff.), der iøvrigt begge har den største historiske interesse.

Et andet problem af principiel interesse, som man kunde ønske at have faaet belyst, er, om der fandtes vider i alle byer, og hvorledes øvrighedens stilling var til dem. Spørgsmaalet har jo ogsaa betydning for deres overleveringsform. I Sønderjylland var det

reglen, at alle byer skulde have deres vide, og at disse skulde bekræftes af myndighederne. 1685 paabød by- og delefoged Friederich Münckmeyer, at alle beboerne i Rise herred inden 8 dage skulde indfinde sig med deres gamle vilkaarsbreve hos amtskriveren og lade sig nye forfærdige. Herredsfogden i Sønder-Rangstrup herred forlangt omtrent samtidigt, at vilkaarsmændene (helligdagsfogderne) skulde møde frem med deres vilkaarsbreve og lade dem konfirmere. En del byer fulgte ikke opfordringen og blev idømt bøde¹⁾. I 1721 kom der en almindelig bestemmelse om, at alle byerne skulde have et vilkaarsbrev, der skulde bekræftes af stedets amtmand²⁾. Af særlig interesse i denne forbindelse er forholdene paa Als, hvor hertugerne ikke blot konfirmerede bøndernes vider, men ogsaa flere gange paa samme tid udstedte vider for en lang række byer under deres omraade. Saaledes 1638 og 1686. Ved de første er der i mange tilfælde overensstemmelse mellem de enkelte videns bestemmelser, i andre ikke. I 1686 var viderne saa at sige ordret overensstemmende. Naar man erindrer dette forhold, forbavses man over, at der side 275 og 289 er trykt to saa at sige enslydende vider fra Egen og Lavnsby. Da der ovenikøbet tidligere er trykt vider af fuldkommen samme slags (Vider og Vedtægter III 76 ff. og 589 ff.), maa fremgangsmaaden vist nærmest karakteriseres som en noget letsindig omgang med det dyre papir.

Kort før udsendelsen af dette bind af viderne har August F. Schmidt udsendt en lille bog: *Studier i Vider og Vedtægter I* (Schultz Forlag). Man kunde her have ventet at finde principielle drøftelser af den art, der her er skitseret. Men saadanne forventninger opfyldes dog ikke. Foruden referat af en del tidligere trykte vider indeholder bogen blandt andet nogle temmelig ligegyldige dagbogsoptegnelser af Povl Bjerge. Men af virkelig førstehaands forskningsarbejde saa godt som intet.

Ved udgaver af historisk materiale har der efterhaanden udviklet sig faste principper, som man maa forlange fulgt, for at udgaven kan tilfredsstille de almindelige videnskabelige krav: I indledningen plejer man at angive, hvilke regler der er fulgt med hensyn til brugen af store og smaa bogstaver, interpunktion, opløsning af forkortelser, konjekture og tekstkritik. Saadanne angivelser findes ikke i denne udgave. Det kunde dog ellers have

¹⁾ Rise og Sønder-Rangstrup herreders tingbøger for 1685 (Landsarkivet i Aabenraa).

²⁾ O. C. Nerong: Willkürsbriefe oder Dorfsbeliebungen aus dem Kreise Flensburg 6 ff., jvnfr. iøvrigt ogsaa forordningen af 23. januar 1736.

været praktisk, blandt andet fordi det muligvis kunde have faaet udgiveren til at følge bedre og mere ensartede regler. For eksempel vilde det have pyntet, hvis forkortelserne var blevet opløst. Rart kunde det ogsaa have været at faa at vide, om de ikke sjældne fejlgengivelser af teksten (for eksempel: side 170: der [næst], læs: deraf; 184 (i § 19): Baardebryder, læs: Gaardebryder; 279: uentes, læs: sientes; 287: udi herid, læs: udi Hered; 288: nominine serenissime, læs: nomine serenissimi; 293 (i 10): i sit Eng, læs: i sit Leg) kun skyldes en mindre omhyggelig afskrivning eller en principiel — men usædvanlig — opfattelse af en udgivers pligter.

Et af hovedprincipperne for enhver videnskabelig tekststudgave er undersøgelsen af det foreliggende haandskriftmateriale og udredningen af, hvad der er primært, hvad der er sekundært. Foreligger der for eksempel en original affattelse og en afskrift deraf, maa den første uvægerligt danne grundlaget for udgaven. I noteapparatet bør der gøres rede for det foreliggende materiale, hvor det findes, hvorfor den og den tekstaffattelse vælges som tekstgrundlag. Hvis der ingen original kendes, men kun afskrifter, der er uafhængige af hinanden, maa der gives tekstvarianter. Til disse almindelige principper tager udgiveren ikke tilstrækkeligt hensyn.

Forst haandskriftmateriale: Rabsted høstvedtægt 1648 findes i en originaludfærdigelse (i Landsark.: Afleveringen fra Kiel: C. VI. 7. 1112) og i tre afskrifter. Side 232 ff. findes den udgivet efter en af afskrifterne (jvnfr. »Zeitschrift der Gesellschaft f. Schlesw.-Holst. Gesch.« 54. 253, hvor den er udgivet efter originalen). Hørup vide 1638 og Mintebjerg 1794 (257 ff. og 262 ff.) er udgivet efter en referatafskrift hos Chr. Knudsen (Ny kgl. Saml. 4. 2483), trods det der findes fuldstændige afskrifter andetsteds, blandt andet i Hørup præstearkiv. Saa meget mere grelt er dette tilfælde, som Chr. Knudsens forlæg utvivlsomt netop er disse sidstnævnte afskrifter (se side 260 og Ny kgl. Saml. 4. 2483 XVI. 11). Et ejendommeligt eksempel paa udgiverens mangel paa forstaaelse af udgivelsesgrundsætningerne, er hans optryk af J. Fausbøls oversættelse af den tyske vide fra Varnæs 1677. Begrundelsen er, at viden »saa bliver lettere tilgængelig i sin danske Oversættelse end hidtil«. Iøvrigt er Fausbøls oversættelse udgivet ordret, uden at det er undersøgt, om den er korrekt eller ikke.

Dernæst noteapparatet: varianter synes for udgiveren et ukendt begreb. Oplysningerne om haandskriftmateriale, og hvor det findes, er ikke tilstrækkelige. Som regel faar læseren ikke at vide, om udgivelsesgrundlaget er en original eller en kopi. Hvor der

findes flere afskrifter, er det ganske tilfældigt, om man faar oplysning derom, selvom udgiveren har kendt dem. En opgivelse af findestedet som for eksempel: Landsarkivet i Aabenraa (234) er utilstrækkeligt.

Man vil af det foregaaende forstaa, at det paagældende arbejde lider af ret alvorlige mangler. Den historiske forsker maa staa usikker overfor teksten, fordi han ikke i alle tilfælde kan regne med at have den i den absolut bedste form. Hvis August F. Schmidt agter at fortsætte med udgivelsen af danske vider, maa det haabes, at han for fremtiden tager tilstrækkeligt hensyn til de almindelige principper for videnskabelig udgivelsesteknik.

Johan Hvidtfeldt.

Den sønderjydske Arbejderbevægelse.

Frede Nielsen: Fra Udmark til Forpost. Forlaget Fremad, Kbhvn. 1938.

Med bogen »Fra Udmark til Forpost« har Redaktøren af Sønderborg Socialdemokrat, Frede Nielsen, sat sig den dobbelte opgave, dels at give en kort orientering over udviklingen af de nationale forhold i Sønderjylland i de sidste generationer og dels at skildre den sønderjydske arbejderbevægelses historie og indsats.

Den første del af opgaven er løst bedre og udførligere andetsteds, men den sønderjydske arbejderbevægelses historie har hidtil været ukendt land.

For Socialdemokratiet blev Flensborg udfaldsporten mod Nordslesvig. Begyndelsen gaar her, som saa mange steder, tilbage til 1871, men stort bevendt var den nordslesvigske arbejderbevægelse ikke i de første aartier. »En spinkel ranke« er forfatterens karakteristik. Først ved aarhundredeskiftet begynder det at gaa frem for alvor, men nogen virkelig betydelig position naaede Socialdemokratiet ikke i Nordslesvig før krigen.

Det hænger ikke alene sammen med at landsdelen fortrinsvis er en landbrugsegn med faa og smaa byer, men tillige med de nationale forhold. Fra dansk side blev der sat kraftigt ind for at bevare den danske arbejderbefolkning inden for de nationale rammer, idet en tilslutning til det tyske Socialdemokrati, hvor meget dette end hyldede nationernes selvbestemmelsesret, dog betød en orientering mod syd. Den stærke danske tilbagegang i Flensborg skyldes for en stor del netop tab til Socialdemokratiet, først politisk, siden ogsaa nationalt.

Det var i det hele taget ikke stort bevendt med det slesvig-holstenske Socialdemokratis anerkendelse af selvbestemmelsesretten, da spørgsmaalet i 1918—20 blev aktuelt.